

HISTORY

Інформаційна експансія як засіб агресивної політики Російської Федерації проти України

А. П. Демартино

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

Paper received 09.02.20; Accepted for publication 26.02.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2020-223VIII37-06>

Анотація. У статті проаналізовано події і факти, пов'язані з підготовкою та реалізацією Російською Федерацією заходів інформаційного впливу напередодні та в умовах розв'язаної війни проти України. Осмислено інформаційну складову гібридної війни й висвітлено практичні аспекти застосування технологій маніпулювання громадською думкою. З'ясовано особливості інформаційної операції РФ у соціальних мережах як чинника підготовки громадської думки жителів АР Крим і створення максимально сприятливих умов для здійснення операції з анексії української території.

Ключові слова: інформаційна експансія, анексія, соціальні мережі, гібридна війна, інформаційні операції, інформаційний вплив, фальшиві облікові записи.

Актуальність проблеми. Розуміння важливості осмислення інформаційної складової як одного з ключових елементів ведення воєн нового типу після анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та окупації частини території Донецької і Луганської областей стало для всіх очевидним. Агресивна політика Росії стала світовим викликом безпрецедентного рівня складності не лише у військово-політичному, а й у науково-дослідницькому аспекті. Питання щодо ведення воєн нового типу, так званого гібридного (hybrid warfare) чи нелінійного (nonlinear warfare) характеру, що тривалий час обговорювалися в наукових колах, набули практичного втілення на теренах України. Йдеться насамперед про феномен подвійного маніпулювання – використання соціальних мереж у поєднанні з масованою пропагандистською медійною кампанією, що зумовило створення загального простору неправди, викривлення свідомості великої кількості людей. Наукові дослідження в даній сфері часто ґрунтуються на досить обмеженій інформаційній базі, хибують на надто загальні підходи і визначення, повторюваність одних і тих самих фактів та висновків, а відтак поза увагою залишається широкий спектр прийомів та методів здійснюваного російського інформаційного впливу, що зрештою й визначає актуальність пропонованого дослідження.

Огляд літератури. Важливою частиною публікацій, що стосуються інформаційної складової воєнної агресії Росії проти України, є наукові праці вчених із Європи та США. Так, Й. Дарчевська (Jolanta Darczewska) у своєму тематичному дослідженні «Анатомія російської інформаційної війни: кримська операція», аналізуючи складники гібридної агресії з точки зору російської геополітичної теорії та практики, зазначає, що «кримська операція» стала для Росії приводом продемонструвати всьому світові можливості та потенціал інформаційної війни [1]. Підтримує цю тезу і один із провідних фахівців із військової стратегії Росії латвієць Я. Берзінс (Janis Berzins), який вважає, що «кримська кампанія» стала вражаючою демонстрацією з боку РФ стратегічної комунікації, що багато в чому нагадує російську інтервенцію до Південної Осетії і Абхазії 2008 року, але водночас істотно відрізняється, оскільки

відображає оперативну реалізацію нових військових керівних принципів [2]. Шведський дослідник У. Франке (Ulrik Franke), вивчаючи офіційні російські документи щодо підходів та принципів ведення інформаційної війни, доходить висновку, що інформаційна війна відіграла важливу роль в успішності «кримської операції»: «Росія спроектувала образ анексії Криму як незворотній у військовому і в політичному плані» [3]. У 2017 році американський аналітичний центр «RAND Corporation» видав ґрунтовне дослідження «Уроки російської операції в Криму і Східній Україні», в якому подано детальний аналіз зовнішньої російської інформаційної експансії та наголошено, що Москва ефективно використала соціальні мережі для мобілізації внутрішньої підтримки та поширення величезної кількості дезінформації про протести на Майдані [4]. Ґрунтовне дослідження про роль стратегічних комунікацій і соціальних медіа в українсько-російському конфлікті видав Об'єднаний центр передових технологій з кібероборони НАТО (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence) [5]. Важливі аспекти відмінностей стандартів, правових аспектів, стратегій у сфері кібербезпеки містяться у фундаментальному «Довіднику з досліджень громадянського суспільства та національної безпеки в епоху кібервійни», укладеному міжнародною академічною видавничою компанією IGI Global [6].

Після подій лютого – березня 2014 року і в Україні вийшла низка праць, присвячених дослідженню історії анексії АР Крим і російської агресії на Донбасі. Вже 2014 року в Інституті історії України НАН України було підготовлено і видано колективну монографію «Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях», де відзначається висока ефективність державної російської пропаганди, «яка загалом забезпечила масову підтримку громадськістю Росії дій своєї влади у Криму» [7]. У 2016 році вийшла аналітична доповідь В. Смоля, С. Кульчицького та Л. Якубової «Донбас і Крим у суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи». Досліджуючи причини анексії АР Крим, автори зазначають, що інформаційний наступ на засади українського суверенітету з боку РФ тривав безпереш-

кодно, тим часом як київська влада воліла не зважати на зростаючі загрози і поглиблювала «українсько-російське співробітництво» в даному напрямі» [8]. До авторитетних наукових джерел також належать колективні монографії, підготовлені фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень під загальною редакцією академіка НАН України В. Горбуліна, в яких вперше у вітчизняній науці збройну агресію Росії досліджено в контексті явища «гібридної війни» і комплексно розглядається проблематика анексії АР Крим. У монографії «Донбас і Крим: ціна повернення» автори подають загальний огляд маніпулятивних технологій, що їх використовували російські електронні ЗМІ під час подій анексії. Зокрема, зазначається, що у Facebook можна було «побачити цілі групи (communities) людей, які свідомо поширюють панічні настрої та неправдиві відомості, що мають на меті створити образ «непереможної російської армії» [9]. Питанням вивчення воєнно-політичної експансії Кремля та її інформаційної складової як концептуально та інституційно оформленої зовнішньої стратегії РФ на глобальному і регіональному рівнях присвячено праці О. Литвиненка, Я. Жаркова, В. Петрика, Г. Почепцова, Є. Магди, І. Рущенка, М. Гетьманчука, Д. Дубова, Т. Ісакової та ін. Тема гібридної війни та її інформаційно-психологічного складника стала предметом спеціального видання журналу «Національна безпека і оборона» Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова [10]. Зазначені автори системно аналізують генезис інформаційної війни, тенденції розвитку її форм та засобів, висвітлюють окремі аспекти застосування інформаційних засобів зовнішньополітичної експансії.

Основними проблемами існуючих наукових досліджень вітчизняних та іноземних вчених є те, що вони ґрунтуються на досить обмеженій інформаційній базі, хибують на надто загальні підходи і визначення, повторюваність одних і тих самих фактів та висновків, а відтак поза увагою залишається широкий спектр прийомів та методів здійснюваного російського інформаційного впливу.

Постановка проблеми. Анексія Росією Автономної Республіки Крим спонукає до системного вивчення ролі та місця соціальних мереж, пов'язаних з нею, відтворення комплексу подій і фактів, пов'язаних з підготовкою та реалізацією заходів інформаційного впливу в контексті розв'язаної війни проти України. Ситуація в якій опинилась Україна, потребує глибокого вивчення механізмів та принципів функціонування російської інформаційної машини з метою вироблення асиметричної стратегії протидії подальшій агресії та протистояння світової громадськості руйнуванню світового порядку й системи міжнародного права, що склалися у світі після Другої світової війни.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї статті є аналіз використання Російською Федерацією соціальних мереж, електронних ресурсів з метою реалізації агресивних зовнішньополітичних завдань. До основних завдань дослідження віднесені: осмислення інформаційної складової гібридної війни; висвітлення практичних аспектів застосування технологій маніпулювання громадською думкою; з'ясування інформаційної операції РФ у соціальних мережах як чинника підготовки

громадської думки жителів АР Крим і створення максимально сприятливих умов для здійснення операції з анексії української території.

Виклад основного матеріалу. Одним із найменш досліджених, але найбільш популярних у загальній проблематиці війн нового типу є питання ролі та місця інформаційної складової. У цьому контексті операція з анексії АР Крим має історично безпрецедентний характер. Зокрема, проблема використання Росією соціальних мереж у розв'язаній війні проти України є майже не вивченою, хоча дослідження локального явища дає змогу відтворити цілісну систему, адже соціальні мережі є однією з ключових новітніх технологій інформаційного впливу. У свою чергу, важливість новітніх інформаційно-комунікаційних технологій закріплена в РФ на доктринальному рівні та вважається одним із базових «видів озброєнь», самостійним і надзвичайно ефективним.

Чи не вперше дослідники отримали можливість комплексного вивчення сучасних практик ведення війни нового типу, що зумовлює цілий комплекс питань щодо визначення термінів, методології досліджень та концептуальних підходів. Зокрема, чи не найменш дослідженими та найбільш складними для вивчення є питання використання інформаційно-комунікаційних технологій як одного з ключових елементів реалізації РФ планів зовнішньої агресії. А масштаби небезпеки та ефективність інформаційної складової гібридної/нелінійної війни були продемонстровані в ході анексії АР Крим та збройної агресії на сході України.

Роль соціальних мереж як найважливішого і надсучасного «виду озброєння» визнається майже всіма дослідниками, хоча й залишається найменш вивченою. Ситуація ускладнюється відсутністю методик оцінювання ефективності інформаційних впливів, що ускладнює здійснення об'єктивного аналізу ролі та значення соціальних мереж у кримських подіях 2014 року. При цьому визнання важливості інформаційної складової стало незаперечним імперативом широкого кола наукових досліджень.

Необхідно зазначити, що труднощі дослідження інформаційної складової гібридної війни значною мірою об'єктивно зумовлені новизною самого явища. Нові ситуації висувають на порядок денний нові проблеми, які досі не виникали, тож немає досвіду їх розв'язання. Наприклад, поява такого феномена, який можна назвати міражем режиму онлайн – ілюзії необмеженості фактологічного матеріалу в умовах його надшвидкого само- або цілеспрямованого знищення. Світ сучасних комунікаційних технологій породжує принципово нову інформаційну реальність – можливість миттєвого створення і безслідного знищення контенту, який може бути важливим історичним джерелом. Зокрема, під режим тотальної заборони потрапили групи та спільноти соціальних мереж, що цілеспрямовано провадили антиукраїнську діяльність, які були створені або працювали під контролем спецслужб РФ, тож науковці не мають доступу до відповідних матеріалів. Крім того, певну частину дослідницької роботи необхідно здійснювати безпосередньо в той час, коли відбуваються події, зокрема моніторинг масмедійного поля на предмет виявлення технологічних особливостей реалізації

інформаційних кампаній спецслужбами РФ – ключові меседжі, джерела поширення, частота виходу, спікери, семантичні зв'язки, пов'язаність груп/спільнот, акаунтів тощо.

У російській системі ведення війн «нового типу» соціальним мережам, як уже згадувалося, відводилася одна з ключових ролей. Зокрема, російський журналіст і медіаконсультант І. Клішин зазначав, що підготовку до здійснення зовнішньополітичних інформаційних диверсій команда керівника Адміністрації Президента РФ В. Володіна розпочала ще восени 2013 року. За даними журналіста, було кардинально переглянуто ставлення до роботи з мережевою аудиторією, зроблено ставку на системне маніпулювання громадською думкою через інструменти нових медіа [11].

Підтверджує цю думку і дослідження, проведене інтернет-активістами, які, скориставшись можливостями сервісу Google Trends, встановили місця, в яких, імовірно, діяли центри модерування соціальних мереж. За кількістю пошукових запитів за словами «майдан», «референдум», «правий сектор», згідно з аналізом, на перших позиціях опинилися не міста-мільйонники, а невеликі поселення – Ольгино, Яблоновський, Перекатний, Зелений Город. Подібні центри, на думку інтернет-дослідників, з'явилися наприкінці 2013 року, саме напередодні кримських подій [12]. Як тут не загадати, що сумнозвісне Агентство інтернет-досліджень (далі – Агентство) неформально називали «ольгинськими ботами» саме за місцем розташування центрального офісу в районі Ольгино Санкт-Петербурга.

Факт залучення Агентства до проведення операцій зовнішньополітичного впливу підтвердили і матеріали, отримані внаслідок зламу пошти цієї компанії у квітні 2014 року. Хакерська група «Анонімний інтернаціонал» (відома як «Шалтай-Болтай») оприлюднила листування керівництва Агентства [13]. Російське видання «Новая газета», аналізуючи матеріали листування, зазначає, що вже в листопаді 2013 року діяло «Новостное агентство «Харьков» (далі – НАХ), створене за гроші Є. Пригожина, яке налічувало 17 штатних працівників і 9 авторів за угодою. Запуском роботи НАХ займалися очільники Агентства і компанії «АртМедиа Групп» Дзалба, Сугрובה і Піщур [14]. Як впливає з оприлюднених хакерами звітів Агентства, основним завданням НАХ було імітування «народного руху проти Майдану» в українських мережах, оскільки саме в листопаді 2013 року в Україні розпочалися протестні акції проти зупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що отримали назву Євромайдан.

Що ж до діяльності НАХ, то опитані автором харківські журналісти, експерти, громадські активісти зазначали, що фізично його офісу в Харкові не було. Водночас, за даними журналістського розслідування спецпроекту «Гроші» телеканалу «1+1», в Харкові ще за часів президентства В. Януковича діяв офіс, який організовував роботу анонімних коментаторів, виконуючи замовлення з Росії [15], що може бути пов'язано саме з пригожинськими структурами. Діяльністю інтернет-ЗМІ, які видають себе за українські, зацікавилися журналісти російського видання «Деловой Петербург». За допомогою whois-сервісу вони визначили, що домен НАХ належить ТОВ «Невские новости», розташовано-

му за тією ж адресою, що й Агентство [16].

Із фактів, що характеризують діяльності НАХ, можна відзначити проведення 16-17 грудня 2013 року в Києві заходу «Перспективи економічного розвитку України в контексті інтеграційних процесів». За даними «Новой газеты», «ударною» мала стати доповідь у дусі євразійських ідей О. Дугіна написана на замовлення Агентства Д. Полонським. У доповіді йшлося про інтеграцію України в Росію: підтримку російського лобі в Україні, активізацію пропаганди і збільшення спільних економічних проектів. Згодом Д. Полонський брав активну участь у подіях анексії і входив до складу самопроголошеного окупаційного кримського уряду С. Аксьонова.

Одним із найважливіших сегментів уваги російських спецслужб був режим коментування і обговорення тем у соціальних мережах та інтернет-форумах. Зазвичай легше побачити те, що лежить на поверхні, ніж те, що ховається в нетрях заплутаних гілок дискусій. При цьому тема обговорення могла бути зовсім не пов'язана з політичними питаннями, але ставала такою і підводила до бажаних висновків завдяки цілеспрямованому модеруванню.

Ще до початку активного поширення соціальних мереж та зростання їх популярності одними з найбільш популярних майданчиків для політичних дискусій були різноманітні інтернет-форуми. Ще у 2004-2010 роках на інтернет-форумах почали виникати кримські теми для обговорення з яскравим антиукраїнським забарвленням: «Чи потрібен Крим Україні?», «Чи відійде Крим Росії?» (Forumkiev.com), «Ніякої української держави бути не може» (Дурдом), «Чий Крим, наш чи їхній?» (Forum Mozilla Россия), «Ще трохи, і Україна втратить Крим!» (Politforum.net) У соціальній мережі ВКонтакте, яка була найпопулярнішою в АР Крим, з 2013 року діє група «Крым – территория России!», а також відтоді у спільноті «Севастополь – столица мира» постійно присутня тема виходу зі складу України.

Зважаючи на викладене, існує нагальна необхідність здійснення комплексного моніторингу соціальних медіа (соціальних мереж, онлайн-ЗМІ, блогів, тематичних і регіональних форумів, тематичних порталів, відеохостингів та інших інтернет-ресурсів) у реверсному режимі, зокрема за період, що передував анексії АР Крим. Такий моніторинг дасть можливість виявити наявність чи відсутність єдиного центру (центрів) управління, присутність внутрішніх зв'язків, виявити ознаки проведення спрямованих інформаційних кампаній та їх емоційно-психологічну тональність. Зібрані та узагальнені матеріали дозволять на більш широкому матеріалі розглянути тему реалізації РФ інформаційної складової в ході операції з анексії АР Крим. Все це потребує залучення спеціальних пошукових систем, застосування сучасних моніторингових програм і лінгвістичних технологій. Сподіваємося, таке дослідження у перспективі буде проведено.

В активній фазі безпосереднього збройного вторгнення помічені інформаційні сліди Головного управління Генерального штабу Збройних Сил РФ, колишнє Головне розвідувальне управління (далі – ГРУ). У грудні 2017 року у впливовому американському виданні *The Washington Post* вийшла стаття Е. Накашими (Ellen Nakashima) про проведення ГРУ «прихованої операції

впливу» [17], в якій журналістка посилається на секретну доповідь неназваного управління, що опинилася в розпорядженні редакції. У статті йдеться про те, що встановлення нової влади в Україні після втечі президента В. Януковича російське керівництво розцінило як державний переворот і розпочало тотальний пропагандистський наступ. З метою дискредитації української влади розпалювалося протистояння між громадянами України з проросійськими поглядами та активістами Євромайдану, де першим погрозували фізичною розправою з боку других – «нацистів» і «фашистів». Для цього, починаючи з дня падіння влади президента В. Януковича, була створена ціла низка фейкових сторінок у соціальних мережах *Facebook* і *ВКонтакте*, з яких поширювалася необхідна інформація.

В реалізації операції з анексії АР Крим російською стороною був задіяний максимальний спектр інтернет-інструментів, у тому числі не дуже поширений в Україні та Росії сервіс мікроблогінгу *Twitter*. Про роль, яку відіграв у інформаційному протистоянні *Twitter*-акаунт @vezhливо «Вежливые люди», йдеться в доповіді ізраїльського *Digital Agency Israel NetherOcean*. Опублікований 14 квітня 2015 року текст доповіді широко цитувався в Україні і Росії, що викликало цілий ряд запитань щодо змісту, замовників і самого агентства.

У доповіді «*Armies Online*» [18] ізраїльського агентства *Digital Agency Israel NetherOcean* мова йде про формування за допомогою соціальних мереж і ЗМІ позитивного іміджу Армії оборони Ізраїлю і російської армії. Текст доповіді витриманий у неприховано компліментарному стилі щодо ефективності проведення росіянами інформаційно-психологічної операції в «кримській гібридній війні» і містить явні антиукраїнські пасажі. Наприклад, характеризуючи політичну ситуацію в Україні після втечі президента В. Януковича, йдеться про те, що Українська повстанська армія відповідальна за масові вбивства євреїв і поляків, а олігарх І. Коломойський причетний до загибелі проросійських активістів в Одесі 2 травня 2014 року.

Ізраїльське інтернет-видання «Вести» провело власне розслідування і поставило під сумнів фактичне існування агентства, яке юридично не зареєстроване в Ізраїлі, не має сторінок в *Facebook* і *Twitter*, сайт якого містить лише передруки чужих матеріалів. Як зазначено у статті, «мова йде про фальсифікацію, мета якої не зовсім зрозуміла». Можна припустити, що головний адресат і головний замовник цієї доповіді перебуває не в Ізраїлі, а в Росії: за допомогою «авторитетного» західного аналітичного центру привернута увага «вишестоящего начальства» до успіхів у реалізації інформаційного проекту «Вежливые люди» в сегменті *Twitter*. Можна припустити, що замовником доповіді *Digital Agency Israel NetherOcean* стали одні з виконавців, залучені до проведення інформаційної операції РФ проти України в АР Крим, які вирішили, що їхні зусилля недооцінені, і тому їм потрібний додатковий розголос. Тому наведені в доповіді дані, безумовно, потребують перевірки, і водночас є черговим доказом активності російських спецслужб у соціальних мережах.

Також слід зазначити, що російськими спецслужбами були застосовані й інші прийоми «мережевої війни». Крім поширення тематично заданої інформації в

соціальних мережах, російський план спецоперації також передбачав масове блокування українських активістів у *Facebook* [19]. Зокрема, в сюжеті на каналі MSNBC [20] йдеться про те, що російські оперативники інформаційної війни використали напрочуд успішну технологію, щоб прибрати українські голоси з *Facebook* і позбавити росіян конкуренції в інформаційному просторі під час вторгнення в сусідню державу. Правдивість цієї інформації підтвердила і колишній заступник помічника державного секретаря США зі стратегічних цифрових технологій М. Вейлан (Moira Whelan), зазначивши, що Державний департамент США намагався допомогти колегам в Україні, Грузії та інших країнах, але *Facebook* «просто не був відповідальним» [21].

Технологія блокування полягала у виявленні лідерів думок, які захищали українські позиції, та подання сотень скарг на їхні акаунти в *Facebook* від імені ботів (фальшивих акаунтів), що контролювалися російськими спецслужбами. Адміністрація *Facebook*, не вдаючись в тонкощі ситуації, здійснювала масові блокування, ігноруючи попередження про пряме сприяння проведенню російської спецоперації проти суверенної держави. Пік блокувань припав якраз на час протестних акцій в Україні (листопад 2013 року – лютий 2014 року) і анексії Криму.

Розглядаючи активність кримського сегмента соціальних мереж, не можна забувати, що всі події кінця 2013 року – початку 2014 року відбувалися на загальному фоні розгорнутої Кремлем глобальної антиукраїнської кампанії, що мала всеросійський характер. І якщо на території України необхідні ресурси для маніпулювання суспільною думкою в мережі російські спецслужби тільки починали створювати, то в Росії вже діяла потужна та змобілізована інформаційна структура. Значна частина кримчан були глибоко інтегровані в російський інформаційний простір і, таким чином, перебували під потужним пропагандистським антиукраїнським впливом.

Висновки. Головну роль у формуванні громадської думки кримських користувачів соціальних мереж відіграла всеросійська антиукраїнська кампанія, зокрема, створені в Росії «антимайданні» і кримські сепаратистські групи/сторінки. Російська влада максимально замаскувала свої дії щодо модерування соціальних мереж, делегувавши частину спеціальних військових функцій цивільним підприємцям. Крім цивільних підприємців, достеменно відомо про залучення до роботи з соціальними мережами ГРУ, хоча логічно припустити, що подібні завдання виконували і Федеральна служба безпеки РФ (служби оперативної інформації і міжнародних зв'язків або Центру інформаційної безпеки), Служби зовнішньої розвідки РФ тощо.

Завданням інформаційної операції РФ у соціальних мережах була підготовка громадської думки жителів АР Крим і створення максимально сприятливих умов для здійснення операції з анексії. З цієї метою: 1) здійснювалася дискредитація новосформованих органів влади в Україні; 2) максимально підвищувалося напруження протистояння шляхом залякування і роздмухування неіснуючої націоналістичної загрози з боку «фашистів»/«бандерівців»; 3) експлуатувалися старі радянські фобії і стереотипи щодо НАТО та міфі-

чно американського втручання; 4) пропагувалася ідея відділення від України та союзу з «братньою Росією»; 5) насаджувалася думка про безальтернативність Росії в особі президента В. Путіна як єдиного гаранта стабільності, миру і безпеки на півострові; 6) закріплювалася ідея про повну самодостатність автономії та її здатність до самостійного «щасливого» існування.

Російська операція інформаційного впливу лягла на сприятливий ґрунт, підготовлений роками споживання мешканцями АР Крим російського агітаційного продукту за повної бездіяльності української влади. Соціальні мережі виконали для кримчан роль «кривого дзеркала»: довіреного радника, з яким звіряли інформацію, отриману з інших джерел, але який виявився брехуном, що зумовило ефект подвійної маніпуляції –

телевізійної та мережевої.

Результати цього дослідження також можуть бути використані державними органами України, держав – членів НАТО, міжнародними інституціями у розробленні стратегій, доктрин, інструкцій, методик щодо заходів протидії російській інформаційній експансії. Спираючись на матеріали аналізу використання РФ сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на прикладі операції з анексії АР Крим та з урахуванням досвіду інформаційної підтримки збройної агресії на Донбасі можна сформулювати ряд правових, технологічних та управлінських пропозицій, які дадуть змогу вдосконалити стратегію і тактику української протидії російській інформаційній війні.

ЛІТЕРАТУРА

- Darczewska J. The anatomy of Russian information warfare. The Crimean operation, a case study. *Point of View*. 2014. № 42. P. 1–37.
- Berzins J. Russia's new generation warfare in Ukraine: implications for Latvian defence policy. *The Center for Security and Strategic Research at National Defence Academy of Latvia*. 2014. № 2. P. 1–13.
- Franke U. War by non-military means: Understanding Russian information warfare. *Försvarsdepartementet*. March 2015. 60 p.
- Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine/M. Kofman, K. Migacheva, B. Nichiporuk, A. Radin, O. Tkacheva, J. Oberholtzer. Santa Monica, USA: RAND Corporation, 2017. 110 p.
- Lange-Ionatamishvili E., Svetoka S. Strategic Communications and Social Media in the Russia-Ukraine Conflict. *Critical Infrastructure Protection Against Hybrid Warfare Security Related Challenges*. Tallinn: NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, 2015. P. 86-93.
- Lukin K. Russian Cyberwarfare Taxonomy and Cybersecurity Contradictions between Russia and EU: An Analysis of Management, Strategies, Standards, and Legal Aspects. *Handbook of Research on Civil Society and National Security in the Era of Cyber Warfare*. Hershey, USA: IGI Global, 2015. P. 144–161.
- Крим: шлях крізь віки: Історія у запитаннях і відповідях/упоряд. Г. В. Боряк; відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2014. 456 с.
- Смолій В., Кульчицький С., Якубова Л. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи. Аналітична доповідь/відп. ред. Г. Боряк. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2016. 616 с.
- Израиль в очередной раз уличил Россию во лжи и подтасовке фактов. *Главное*. 23 апреля 2015. URL: <https://glavnoe.ua/news/n223124> (дата звернення: 25.11.2019).
- «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. *Національна безпека і оборона*. 2016. № 9. С. 2–16.
- Клишин И. Максимальный ретвит: Лайки на Запад. *Ведомости*. 20 мая 2014. URL: <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2014/05/21/lajkina-zapad> (дата звернення: 25.11.2019).
- Google выдал логово кремлевских троллей. *LiveJournal*. 18 августа 2015. URL: <https://otakvot.livejournal.com/170541.html> (дата звернення: 25.11.2019).
- Золото троллей. Часть первая. *Анонимный интернационал*. 26 мая 2014. URL: <https://b0ltai.wordpress.com/2014/05/26/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c-%d0%bf%d0%b5%d1%80%d0%b2%d0%b0%d1%8f-%d0%b7%d0%be%d0%bb%d0%be%d1%82%d0%be-%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bb%d0%bb%d0%b5%d0%b9> (дата звернення: 25.11.2019).
- Канев С., Ширяев В. PRизраки войны. *Новая газета*. 26 мая 2014. URL: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2014/05/26/59707-prizraki-voynu> (дата звернення: 25.11.2019).
- Эксклюзивное интервью экс-сотрудника кремлевской армии ботов, служившего Путину из Украины. *YouTube*. 29 января 2018. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=u2cB6VFQJMQ&list=LL79SAwFa-WE1mZ64b8cd2rg&index=3&t=9s> (дата звернення: 25.11.2019).
- Буценко А. В России обнаружили сети «украинских» новостных сайтов. *Деловой Петербург*. 11 ноября 2014. URL: https://www.dp.ru/a/2014/11/11/Mi_sidim_s_vami_na_odnoj (дата звернення: 25.11.2019).
- Nakashima E. Inside a Russian disinformation campaign in Ukraine in 2014. *The Washington Post*. 2017. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/inside-a-russian-disinformation-campaign-in-ukraine-in-2014/2017/12/25/f55b0408-e71d-11e7-ab50-621fe0588340_story.html?noredirect=on&utm_term=.5665c298db15 (last accessed: 25.11.2019).
- Armies Online. *Digital Agency Israel NetherOcean*. 2015. URL: <http://www.netherocean.com/#!/ARMIES-ONLINE/cyvb/552cd9b70cf29b004076ba20> (last accessed: 26.11.2019).
- Яневский А. Эксперт: действия троллей – часть глобальной кибервойны. *Голос Америки*. 18 октября 2017. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/facebook-ukraine/4076407.html> (дата звернення: 26.11.2019).
- How Facebook Helped Russia To Invade Ukraine. *YouTube*. September 30, 2017. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Oab_8gjhBY (last accessed: 26.11.2019).
- Whelan M. This is 100% accurate. Many of us inside of the State Department tried to help our colleagues in Ukraine, Georgia and elsewhere. Facebook was simply unresponsive. *Twitter*. 2017. URL: <https://twitter.com/moira/status/917731843964850178> (last accessed: 26.11.2019).

REFERENCES

7. Krim: shlyah kriz' viki: Istoriya u zapitannyah i vidpovidyah/uporyad. G. V. Boryak; vidp. red. V. A. Smolij. Kiiv: In-t istorii Ukraini NANU, 2014. 456 s.
8. Smolij V., Kul'chic'kij S., YAkubova L. Donbas i Krim v ekonomichnomu, suspil'no-politichnomu ta etnokul'turnomu prostori Ukraini: istorichnij dosvid, moderni vikliki, perspektivi. Analitichna dopovid'/vidp. red. G. Boryak. Kiiv: In-t istorii Ukraini NANU, 2016. 616 s.
9. Izrail' v ocherednoj raz ulichil Rossiyu vo lzhi i podtasovke faktov. Glavnoe. 23 aprelya 2015. URL: <https://glavnoe.ua/news/n223124> (data zvernennya: 25.11.2019).
10. «Gibridna» vijna Rosii – viklik i zagroza dlya Evropi. Nacional'na bezpeka i oborona. 2016. № 9. S. 2–16.
11. Klishin I. Maksimal'nyj retvit: Lajki na Zapad. Vedomosti. 20 maya 2014. URL: <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2014/05/21/lajki-na-zapad> (data zvernennya: 25.11.2019).
12. Google vydal logovo kremlevskih trolej. LiveJournal. 18 avgusta 2015. URL: <https://otakvot.livejournal.com/170541.html> (data zvernennya: 25.11.2019).
13. Zoloto trolej. CHast' pervaya. Anonimnyj internacional. 26 maya 2014. URL: <https://b0ltai.wordpress.com/2014/05/26/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%8c-%d0%bf%d0%b5%d1%80%d0%b2%d0%b0%d1%8f-%d0%b7%d0%be%d0%bb%d0%be%d1%82%d0%be-%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bb%d0%bb%d0%b5%d0%b9> (data zvernennya: 25.11.2019).
14. Kanev S., SHiryayev V. PRizraki vojny. Novaya gazeta. 26 maya 2014. URL: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2014/05/26/59707-prizraki-voyny> (data zvernennya: 25.11.2019).
15. Eksklyuzivnoe interv'yu eks-sotrudnika kremlevskoj armii botov, sluzhivshego Putinu iz Ukrainy. YouTube. 29 yanvarya 2018. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=u2cB6VFQJMQ&list=LL79SAwFa-WE1mZ64b8cd2rg&index=3&t=9s> (data zvernennya: 25.11.2019).
16. Bucenko A. V Rossii obnaruzhilis' seti «ukrainskih» novostnyh sajtoy. Delovoy Peterburg. 11 noyabrya 2014. URL: https://www.dp.ru/a/2014/11/11/Mi_sidim_s_vami_na_odnoj (data zvernennya: 25.11.2019).
19. YAnevskij A. Ekspert: dejstviya trolej – chast' global'noj kibervojny. Golos Ameriki. 18 oktyabrya 2017. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/facebook-ukraine/4076407.html> (data zvernennya: 26.11.2019).

Information expansion as a means of aggressive policy of the Russian Federation against Ukraine

A. P. Demartino

Abstract. The article analyzes the events and facts related to the preparation and implementation of information influence measures by the Russian Federation on the eve and in the conditions of the open war against Ukraine. The information component of the hybrid war has been comprehended and the practical aspects of the use of public opinion manipulation technologies have been highlighted. The peculiarities of the information operation of the Russian Federation on social networks as a factor of preparation of public opinion of the inhabitants of the Autonomous Republic of Crimea and the creation of the most favorable conditions for the operation of annexation of the Ukrainian territory are determined.

Keywords: *information expansion, annexation, social networks, hybrid war, information operations, information impact, fake accounts.*